

TÜRKİYE EMEK PİYASASINDA MÜLTECİLER/ GÖÇMENLER: GÖRÜNMEYEN EMEK VE GÖRÜNEN POLİTİKA ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

REFUGEES/MIGRANTS IN TURKISH LABOR MARKET: AN EVALUATION OF INVISIBLE LABOR AND VISIBLE POLITICS

HELGA RITTERSBERGER-TILIÇ*
SEVİL BAL**

ÖZET

Bu makalede, küresel hareketliliğin art alanındaki yapısal nedenlere odaklanan bir bakış açısından hareketle, Türkiye’de özellikle son on yıldır bulunan mültecilerin/göçmenlerin topluma nasıl dahil edildikleri sorusuna odaklanılmaktadır. Bu konuya ilişkin tartışmanın hukuki, siyasi ve daha pek çok boyutu bulunmakla birlikte; sosyal bilimler açısından, insani yardım tartışmalarının ötesinde göç ve emek kavramlarını birlikte düşünen ve mültecilerin/göçmenlerin emek piyasasına entegrasyonu üzerinden toplumsal entegrasyona odaklanan bir değerlendirme bu makalenin temel çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Bu çalışma kapsamında mültecilerin/göçmenlerin Türkiye’deki formel ve enformel emek piyasalarına entegrasyonunun incelenmesi amacıyla Ocak 2010-Mart 2018 dönemi arasında, BirGün, Hürriyet ve Yeni Şafak olmak üzere üç basılı gazete içerisinden çeşitli anahtar sözcüklerle belirlenen haberlere ilişkin bir “nitel medya analizi” gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda; emek piyasası ve mültecilik/göçmenlik ilişkisinin hangi konular çerçevesinde ele alındığı, emek piyasası, geçicilik ve haklar konusunda bir değerlendirmede bulunup bulunulmadığı, mültecilerin/göçmenlerin formel ve enformel sektördeki durumları ve yaptıkları

* Prof. Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Üniversiteler Mah. Dumlupınar Bulvarı No:1 Çankaya, Ankara. helgat@metu.edu.tr

** Arş. Gör., Başkent Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, Bağlıca Kampüsü, Hukuk Binası 2. Kat, Etimesgut, Ankara. sbal@baskent.edu.tr

Makale gönderim tarihi / Received on : 5 Mart 2019 / March 5, 2019

Makale kabul tarihi / Accepted on : 21 Ekim 2019 / October 21, 2019

işlerin görünürlüğü ve haberlerde öne çıkan mülteci grupları gibi çeşitli başlıkların gözlemlenebileceği daha kapsamlı bir tartışmaya arakesit sunmaktadır.

Çalışmada ilk olarak araştırma metodolojisi/metodu üzerinde durulmakta, ardından medya analizinin ana bulgularının sunulduğu ve değerlendirildiği diğer tartışma başlıkları takip etmektedir. Son olarak çalışma, işgücü ve mülteci göçüyle ilgili bazı temel düşüncelerle sonlandırılmaktadır.

ANAHTAR KELİMELER: emek göçü, mülteciler, göçmenler, entegrasyon, enformel sektör, Türk basını.

ABSTRACT

In this article, based on the assumption that structural reasons have to be seen behind global mobility, the question of how refugees/migrants, who entered Turkey in the last decade, are integrated in the society, is investigated. Although the discussion on this issue has legal, political and a variety of other dimensions; in terms of social sciences, the main point of this article is beyond humanitarian relief discussions, it is an assessment that considers the concepts of migration and labor jointly and considers the integration of refugees/immigrants into the labor market as crucial for the integration in the society.

This study aimed to investigate the integration of refugees in the formal and informal labor markets in Turkey. For this purpose, a “qualitative media analysis” was conducted on news that were identified using selected keywords and were published between January 2010 and March 2018 in three printed newspapers: BirGün, Hürriyet and Yeni Şafak. In this context; a broad range of topics such as the labor market and refugee/immigrant relationship, the assessment of labor market, temporariness and rights, the status of refugees/immigrants in the formal and informal sectors and the visibility of their work and presence of certain refugee/migrant groups in the news offered inputs for a broader discussion.

In this study, firstly, the research methodology/method is presented, followed by the discussion and evaluation of the main results of the media analysis. Finally, the study concludes with some general elaborations on labor and refugee migration.

KEYWORDS: labor migration, refugees, immigrants, integration, informal sector, Turkish press

GİRİŞ

Göçmenlere yönelik kavramsallaştırma çabası, ilk bakışta kolay görünmekle birlikte aslında düşünüldüğü kadar kolay değildir. Sosyal bilimciler bu süreçte bazı tanımlara ihtiyaç duymaktadır, fakat her tanım, aynı zamanda anlama ilişkin bir sınırlama, kısıtlama ve homojenleştirme anlamına gelir ve zaman zaman da incelikli detaylar kaybedilir. Bu durum en çok bireyler söz konusu olduğunda problemlili hale gelmektedir.

Güçlü neo-liberal yönü ile çağdaş kapitalizm, farklı türde bir “birey” talep etmektedir. Bu bireyler gerçekleştirdikleri eylemlerden hem kendilerini sorumlu tutmakta, hem de aynı eylemlerden dolayı, diğerleri tarafından sorumlu tutulmaktadır. Bu bağlamda mülteciler/göçmenler de eylemlerini belirleyen, planlayan ve gerçekleştiren rasyonel ajanlar olarak kabul edilirler. Ancak, bu anlayış, zorunlu göçmen veya mülteci olarak adlandırılan kişiler söz konusu olduğunda oldukça sorunlu hale gelmektedir. İnsan hakları açısından bakıldığında mülteciler muhtaç kişilerdir, iradeleri dışında bir göç eylemine zorlanmışlardır.

Bu çalışmada kuşkusuz, kimin muhtaç durumda olduğunu ve kimin olmadığını belirlemeye yönelik bir girişim bulunmamaktadır. Yazarların buradaki amacı, mültecilere/göçmenlere yönelik insani yardım eylemlerine olan ihtiyacı sorgulamak değil, konunun sadece bu boyutuna eğilen bir yaklaşımın, söz konusu kişilerin durumlarına ilişkin daha büyük bir resmin çizilmesini ihmal eden bir sınırlılığı içerdiği gerçeğini ele almaktır.

En nihayetinde -göç etmeye zorlanmış olsunlar veya olmasınlar-mülteciler/göçmenler, yaşamlarını idame ettirmek, bunun için çalışmak ve emeklerini “satmak” zorundadır. Durumları ne kadar “geçici” olursa, sağladıkları iş gücünün sözde “ev sahibi” toplumlara entegre edilmesi bir o kadar güçleşmektedir. Tabii ki, bu durum sadece resmi ekonomik ilişkiler için geçerli değildir; kayıt dışı ekonomide mülteci/göçmen emeğinin kullanımı meselesi de akademik literatürde sıkça ele alınmaktadır. Buna ilişkin açık bir ifade, Toksöz’ün (2018); Castles, Cubas, Kim ve Özkul’un (2012:119-120) düzensiz göç, sebepleri, örüntüleri ve stratejilerini ele alan çalışmalarına atıfta bulunduğu makalesinde şu şekilde yer almaktadır: “(...) ulusal yasa ve yönetmelikler; arzu edilen ve edilmeyen insan hareketliliği biçimleri arasındaki sınırları belirlemektedir (...) Her ne kadar hükümetler bazı göçmen gruplarını ulusal egemenlik adına kısıtlasalar da, yerel işverenlerin ihtiyaçlarını karşılamak için, taktiksel olarak düzensiz göçe ve gayri resmi istihdama izin verirler” (akt. Toksöz, 2018:1). Buna göre Türkiye’nin muazzam kayıt dışı ekonomisi, özellikle emek ucuz olduğunda ve/veya düşük nitelik gerektiren işlere yönelik talep yoğunlaştığında, yerel işgücü piyasalarına nispeten kolay entegrasyon sağlamaktadır.

Daha önce de belirtildiği üzere, bilim insanları kategorilere ihtiyaç duymaktadır ve bu kategoriler bağlamında uluslararası göçmenler, bir

ülkeden diğerine hareket eden “birey”ler halini almaktadır. Bu ülkeler “ulus devlet”lerdir ve bu, göçmenlerin çoğu zaman gittikleri ülkelerde nihai olarak bir “yabancı”ya dönüştükleri anlamına gelir. Bu kişiler, zamanla gittikleri ülkenin vatandaşları olabilirler, ancak diğer yandan da nesiller boyunca “göçmen” olarak görülürler. Malkki gibi bazı akademisyenler, zaman içerisinde, göçün neden sıra dışı bir durum olarak kabul edildiğini, yerleşik olmamanın ve hareketliliğin neden insana dair karakteristik bir özellik olarak kabul edilmediğini sormaya başlamışlardır. Van Hear (2014) Liisa Malkki’nin (1992) çalışmasını alıntılıyarak bu vurguyu güzel bir şekilde ifade etmiştir: “... O, (Malkki’ye referansla) –insanlar için- bir yere yerleşmenin veya köklenmenin tipik bir durum olduğunu ve hareketliliğin anormal olduğunu varsayan düşünce biçimine karşı, hareketliliğin ‘normalleştirilmesi’ni amaçlamıştır” (Van Hear, 2014:107). Malkki, genel olarak sosyal bilimlerde ve özellikle mülteci ve göç çalışmalarında, bahsi geçen varsayımları karakterize etmek için “yerleşik metafizik” (*sedentary metaphysics*) kavramını kullanmaktadır.¹

Göçün hem mekansal hem de zamansal boyutlarının olduğu sonucuna varılabilir. Göçün zamansal boyutu, göçün tüm türlerinin ve daha önemlisi emek göçünün anlaşılması için büyük önem taşımaktadır. Hareketliliğin devletler ve uluslar-üstü kurumlar aracılığıyla yönetilmesi, göçmenlerin/mültecilerin –buna emek gücünün de denilebilir- akışını kontrol etmek ve yönlendirmek için önemli bir araçtır. Yetenekli, zengin ve iyi eğitilmiş olanlar ayrıcalıklar kazanırken, diğerleri kendilerini Akdeniz’de bir teknede, kamplarda ya da sonunda Avrupa’da bir mülteci olarak bulabilmektedir. Milyonlarca göçmenin trajedisi, çağdaş Batı dünyasının en önemli insani meselelerinden biri haline gelmiştir. Bu dramatik deneyimler çerçevesinde mültecilerin/göçmenlerin acısı ve üzüntüsü zaman zaman hareketliliğin desteklenmesi için kullanılmakla birlikte, gelen insanların sayısındaki artış, muhtaç olma meselesinin sorgulanmasına ve kamusal söylemde, gelen göçmenlerin terörist, suçlu olarak damgalanmalarına veya anti-demokratik olmaya yönelik potansiyellerinin vurgulanmaya başlamasına neden olmaktadır. Sonuç olarak “misafirler”, “öcü mülteciler”e (*boogie refugees*) ve “ekonomik mülteciler”e dönüşmekte ve hem ulusal topluma hem de yerel topluluklara yönelik bir tehdit olarak algılanmaya başlamaktadır. Bu durum kendini en çok günlük hayatta, konut piyasasında ve işgücü piyasasında güçlü bir şekilde hissettirmektedir.

Türkiye’de yabancı/göçmen nüfusu dikkate alındığında, bu sayının son yıllarda arttığı görülmektedir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün 13 Eylül 2018 tarihli istatistik verilerine göre; Türkiye’de 716.816 kayıtlı yabancı bulunmaktadır. 2017 yılı verilerine göre, 112.415 kişi uluslararası koruma altında bulunurken; 2018 yılı itibarıyla 3.559.262 kişi geçici koruma statüsü kapsamında resmi kayıt altına alınmıştır.²

Dolayısıyla, resmi istatistikler, Türkiye’de yaşayan Afganlılar, İranlılar, Iraklılar, Somalililer ve Türkiye’de yaşayan ve uluslararası koruma altındaki

diğer yabancılar hariç, sadece geçici koruma altındaki Suriyeli mültecilerin sayısının 4 milyona yaklaştığını göstermektedir. Suriyeliler göçmenlik konusunda özel bir statüye sahiptirler: Geçici koruma altındadırlar ve bu statü onlara önemli haklar vermektedir; ancak aynı zamanda adından da anlaşılacağı gibi bu geçicilik durumu, onları bir belirsizlik içerisinde de bırakmaktadır. Bu kişiler arasında, Batılı ülkelerden birinde sığınma başvurusunda bulunanlar ve Türkiye’de bu başvuru süreçleri olumlu sonuçlanıncaya kadar kalmayı düşünenler de bulunmaktadır. Bu kişilerin, Türkiye’nin her yerindeki uydu kentlerde³ yaşamaları gerekmektedir. Bu bekleyiş yıllarca sürebilir; insanlar ve aileler hayatta kalmak, kendileri ve çocukları için bir gelecek inşa etmek zorundadırlar. Bu kapsamda geçicilik, işgücü piyasası ve haklar göç politikaları konusundaki tartışmaların merkezinde yer almaktadır (Dauvergne ve Marsden, 2011).

Bu makalede, çağdaş küresel hareketlilik/göç çalışmalarının art alanındaki yapısal nedenler ve bunların yerel/ulusal toplumlarda nasıl karşılık bulduğu konusunda bir farkındalık gerektirdiğinin önemi vurgulanmaktadır. Son on yılda Türkiye, çok sayıda mültecinin/göçmenin ülkeye göç sürecini deneyimlemiştir. Bu konuya ilişkin hukuki tartışma büyük bir karmaşa içermekle birlikte; sosyal bilimler perspektifi açısından öncelikli sorulardan biri, bu bireylerin topluma nasıl dahil edildikleridir. Bu bağlamda, makalenin odak noktası, toplumsal ve emek piyasası entegrasyonu üzerinedir. Hukuki yapılar entegrasyona yönelik bir birleşmeyi yönlendirirken; enformel emek ilişkilerinin oynadığı önemli rol, Türkiye’deki göçmenlerin/mültecilerin güvencesiz durumlarının da ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Bu çalışma kapsamında, çeşitli ideolojik farklılıklar göz önünde bulundurularak seçilmiş basılı gazete haberlerine ilişkin niteliksel bir medya analizi gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya yönelik yol gösterici sorular; mültecilerin/göçmenlerin Türkiye’deki formel ve enformel emek piyasalarına entegrasyonunun incelenmesi konusu çerçevesinde biçimlenmiştir. Çalışmada, Türkiye’ye yönelen ve/veya Türkiye’den üçüncü bir ülkeye geçiş amacıyla devam eden mülteci/göçmen hareketliliğini kapsayacak şekilde uzun bir dönem (Ocak 2010 - Mart 2018) üzerine yoğunlaşmıştır. Kavramsal ve metodolojik çerçeveye ilişkin diğer detaylar, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde yer almaktadır. Çağdaş medya incelemeleri odağında sosyal medyaya güçlü bir şekilde odaklandığının bilincinde olmakla birlikte yazarlar, bu konudaki bir takım eğilimlere yönelik tarihsel bir bakış açısı oluşturması açısından basılı medyanın daha iyi izlenebilir bir artalan sunduğu görüşündedir. Buna ek olarak; medyanın, bir “tarafsızlık” durumunu temsil ettiği ve/veya bu durumu sağladığına dair bir varsayımın tam aksine; medya söylemleri, belirli istisnalar dışında öne çıkan statü yanlısı durumuyla ele alınmıştır. Analizler ve tartışmalar söz konusu sınırlılıkların farkında olarak sunulmaktadır.

Çalışmada, mültecilerin/göçmenlerin gazete haberlerinde hangi konular çerçevesinde ele alındıkları ve tartışıldıkları üzerine odaklanılarak; bu mülteci/

göçmen gruplarının, formel ve enformel ekonomide farklı sektörlerdeki işgücü piyasası entegrasyonu vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, durumlarının geçici olması, işçilik ve diğer haklarla ilgili olarak ortaya çıkan kısıtlamalar da dikkate alınmıştır. Bu tür bir inceleme, Türk toplumunda mülteci/göçmenlerin görünürlüğü meselesine ilişkin mevcut durumu bir ölçüde yansıtmaya izin vermektedir. İnceleme sırasında söz konusu görünürlük tartışmasının kadın ve çocuklar açısından daha fazla önem taşıdığı hususu da göz önünde bulundurulmuştur.

Daha önce de belirtildiği üzere, ilk olarak araştırma metodolojisi üzerinde durulmakta; ardından bu bölümü, medya analizinin ana bulgularının sunulduğu ve tartışıldığı diğer bölümler takip etmektedir. Burada şaşırtıcı olmayan bir şekilde karşımıza çıkan husus, formel göçmen işçiliğinin elverişli “görünmezliği” ve düzensiz göçmen/mülteci/sığınmacılara, yani geçici koruma altındaki Suriyelilere yönelik olarak giderek artan bir odaklanmadır. Bütün Suriyeliler bu statüye sahip değildir; fakat şu andaki öncelikli endişeler ve soruların yanıtlanması adına, çalışmada bu konu ayrıntılı olarak ele alınmamıştır. Kuşkusuz, medya analizi, göçmenlerin/mültecilerin durumlarına ilişkin sosyo-ekonomik bir araştırmanın yerini alamayacaktır; ancak yine de bu nüfus gruplarına yönelik sözde “sağduyu” ve statüko temsillerinin kaynağı ve bu konuya ilişkin bir tartışmanın çıkış noktası olarak düşünülebilir. Nitel medya analizi olarak kullanılan bu araştırma tekniği, bir toplumda kamusal alanın aktörlerinin rollerini medyanın konumlandığını öngören bütünsel bir perspektifi savunmaktadır. Son olarak çalışma, işgücü ve mülteci göçüyle ilgili bazı temel düşüncelerle sonlandırılmaktadır.

Basılı Medya Türkiye’deki Mülteciler/Göçmenler Hakkında Neyi Nasıl Söylüyor?

Bu çalışmanın bulgularının elde edilme ve yorumlanma sürecinde David L. Altheide ve Christopher J. Schneider’ın tartışmaya açtığı “nitel medya analizi” (*qualitative media analysis*) tekniğinden yararlanılmıştır. Nitel medya analizi, kitle medyasını ve çalışmamız kapsamındaki yazılı basın metinlerini de kapsayacak şekilde; temelde “medya mantığı”na içkin format, tema, çerçeveleme ve söylemin açıklanmasını içermekte ve zaman, mekan ve deneyimin varsayımları ve organizasyonunu incelemektedir (Altheide, 2000: 291; Altheide ve Schneider: 2013). Bu bağlamda medya analizi bir anlamda, kamusal alana ve kamuoyuna dair bütünlüklü ve niteliksel incelemenin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Buna karşın, medyanın bir “dördüncü güç” olarak konumu ve bağımsızlığı da tartışmalı bir konudur.

Analizde, bu vurguyu göz ardı etmeden; fakat medyanın kamusal alana dair ve bu alandaki tartışmaların dolaylı da olsa bir yansımaları sunduğu öngörüsünden hareketle; medyada yabancı göçmenler⁴ ve emek piyasası sürecinde yer alanlar -ve daha çok da “yer al(a)mayanlar”- üzerine bir

tartışma yürütülmüştür. Söz gelimi, medyada mülteciler/göçmenler ve emek piyasası ilişkisinin görünür olmaması, Suriyeli mültecilerin dışında kalan diğer yabancı göçmenlerin; sağlık, eğitim vb. pek çok alanda olduğu gibi emek piyasasındaki konumları itibariyle de medyada neredeyse hiç yer almaması; emek piyasası içerisinde düzenli göçmenlere ilişkin haberlerle karşılaşılmaması, emek piyasasında kadın ve çocuk mültecilerin/göçmenlerin oldukça sınırlı bir görünürlüğünün bulunması ve emek piyasasında mültecilerin/göçmenlerin durumu üzerine düşünürken kayıt dışı istihdam tartışmasının ihmal edilmesi, çalışma boyunca izi sürülen bu “yer al(a) mayanlar” tartışmasına işaret etmektedir. Bu tartışmanın, aynı zamanda da bu çalışmanın önemi, göç literatüründe karşımıza çokça çıkan mültecilik/göçmenlik ve küreselleşme konusundaki değerlendirmelerin neo-liberal politikalarla ilişkilendirildikleri noktaya, siyasi ve insan hakları temelli bakış açısının yanı sıra, mülteci/göçmen ve emek piyasası odağı çerçevesinde ekonomi temelli bir incelemeyi dahil etmektedir.

Farklı araştırma odakları çerçevesinde mültecilere ilişkin medya analizi çalışmaları artmakla birlikte, Türkiye’de özellikle son dönemde İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi’nin (İGAM) Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu tarafından fonlanan ve Gazeteciler Cemiyeti’nin ortaklığında gerçekleştirilen “Mülteci Hakları İçin Medya ve Sivil Toplum İşbirliği” projesi kapsamında medya izleme ve raporlama faaliyetleri öne çıkmaktadır. Bu çalışmalarda mültecilere yönelik ayrımcı söylemlerin yaygınlaştırılmasında medyanın kamuoyu üzerindeki rolünün incelenmesi amacıyla mültecilerin yazılı ve görsel medyada nasıl haberleştirildiklerini konu alan periyodik ve kapsamlı bir medya tarama çalışması yürütülmektedir. Bu kapsamda 1 Haziran 2017 ile 30 Kasım 2017 tarihleri arasındaki ilk altı aylık rapor Şubat 2018 tarihinde yayınlanmıştır (İGAM, 2018).⁵

Bu çalışma, İGAM’ın hali hazırda yürütmekte olduğu medya analizine yönelik kapsamlı araştırmadan, hem odaklandığı konu hem de medya analizinin yürütülme süreci itibariyle farklılık göstermektedir. Çalışmanın metodolojisinde medya analizinin tercih edilmesi ve bir haber incelemesinin yapılması esasen söz konusu haberlerden hareketle, emek piyasası ve mültecilik/göçmenlik ilişkisinin hangi konular bağlamında ele alındığı, emek piyasası, geçicilik ve haklar konusunda ilişkin bir değerlendirmenin bulunup bulunmadığı ve bulunuyorsa nasıl bir değerlendirmeye yer verildiği, mültecilerin/göçmenlerin formel ve enformel sektördeki durumları ve yaptıkları işler, mültecilerin/göçmenlerin emek piyasasındaki görünürlüğü ve öne çıkan mülteci/göçmen grupları gibi çeşitli başlıklar çerçevesindeki daha kapsamlı bir tartışmaya iyi bir arakesit sunacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada, bir medya takip programı kullanılarak, Ocak 2010 – Mart 2018 yıllarını kapsayan yaklaşık dokuz yıllık dönemde, ana akım medya ve liberal görüşü temsilen Hürriyet; ana akım, hükümet merkezci ve sağ muhafazakar görüşü temsilen Yeni Şafak ve eleştirel medya ve sol

muhalefeti temsilen BirGün olarak; farklı ideolojik perspektifleri yansıtaçağı düşünölen üç gazete kapsamında yer alan, mültecilerin/göçmenlerin emek göçüne ilişkin elektronik ortama aktarılmış yazılı basın haberleri⁶ incelenmiştir. Çeşitli anahtar sözcükler⁷ ile yapılan taramalar sonucunda ilk olarak 505 habere ulaşılmıştır. Ardından haberler, Türkiye’de yer alma ve doğrudan tarama yapılan anahtar sözcüklerden en az birini içermek kriterleri gözetilerek ikinci bir taramaya tabi tutulmuş ve bu tarama sonucunda 124 haber⁸ elde edilmiştir. Haberlerin niceliksel ve niteliksel özelliklerini birlikte değerlendirmek üzere gerçekleştirilen içerik analizi için bir kategori anahtarı formu oluşturulmuş, her haber için bu form üzerine yapılan kodlamalar SPSS veri analiz programına aktarılmıştır. Elde edilen bulgular, mültecilerin/göçmenlerin emek piyasasındaki konumlarını ele alan çeşitli başlıklar çerçevesinde içeriklerin niteliksel ve söylemsel bağlamıyla birlikte irdelenerek tartışılmıştır.

Bulgular öncesinde, incelenen haberlerin gazetelere ve yıllara göre dağılımları ve gazete içerisinde yer aldıkları sayfalara ve bölümlere ilişkin genel bir değerlendirme yapılabilir. Çalışma kapsamında 2010-2018 arasındaki dönemin esas alınmasının temel nedeni, özellikle 2011 yılından itibaren Suriye’den gelen mültecilerin mevcut durumlarını, emek piyasasındaki rekabet, kayıt dışı istihdam, sömürü ve ayrımcılık gibi başlıklar altında tartışmaya dahil etmektir. Yapılan tarama sonucunda emek piyasasında mültecileri/göçmenleri ele alan 124 haberin %60,5’inin BirGün Gazetesi’ne ait olduğu görölmüştür. Hürriyet (%21) ve Yeni Şafak (%18,5) gazetelerinde ise benzer oranlarda emek piyasasında mültecilere/göçmenlere yer veren haberle karşılaşmıştır. Tercih edilen anahtar sözcükler, her gazetenin kendi politik konumu itibarıyla mültecilere/göçmenlere yönelik bakış açılarını yansıtan farklı ifadeleri kapsadığından, sayısal olarak elde edilen haberlerin gazetelere göre dağılımı, bir anlamda göçmenleri emek piyasasındaki konumları ile değerlendiren bir bakış açısının haberlerde ne kadar yer bulabildiğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu durum öncelikle, yaklaşık olarak dokuz yıllık bir haber tarama dönemi esas alındığında, konusu emek piyasası ve mülteciler/göçmenler olan haberlerin sayısının ve kapsamının oldukça sınırlı bir düzeyde kaldığını göstermektedir. Göç literatüründe özellikle yakın dönemde mülteciler/göçmenlere yönelik eğitim, sağlık ve sosyo-kültürel yaşama ilişkin konular ve özellikle entegrasyon/uyum tartışmaları çerçevesinde öne çıkmaktadır (Kaya, 2014; Atasü Topçuoğlu, 2018). Bu kapsamda medyada yer bulan haberlerde de mültecilere/göçmenlere yönelik üst düzey devlet yetkililerinin görüşleri, uluslararası kuruluşların hibe ve destekleri, ekonomi temelli fon ve kaynak aktarımı konuları da çokça görünür olmaktadır. Göçün bizzat istihdam/işgücü-devlet ekseninde bir haber değeri taşıması ve ekonomi-politik dinamiklerinin vurgulanarak medyada yer bulması önemlidir; fakat Türkiye’deki mültecilerin/göçmenlerin emek piyasasına dahil olma süreci ve yaptıkları işler, buldukları bölgeler, çalışma koşullarındaki belirsizlik ve enformel sektör, kayıt dışı istihdam tartışmalarıyla ilişkili olarak mülteci/

göçmen emeğinin görünürlüğü, bu çalışma boyunca eksikliği ve yetersizliği vurgulanan ve “mülteci ekonomisi” genel başlığı çerçevesinde öne çıkarılması gereken alt başlıklar olarak değerlendirilmektedir.

İncelenen haberlerin kapsadığı zaman diliminde, emek piyasasında mültecileri/göçmenleri ele alan haberlerle en çok 2015 (%17,7), 2016 (%29) ve 2017 (%20,2) oranında bu üç yılda karşılaşılmıştır. Bu durumun nedeni, 2011 yılı itibariyle Türkiye’ye göç eden Suriyeli mültecilerin özellikle bu üç yılda sayılarının yükselmesi ve bugün resmi rakamlarla yaklaşık olarak üç buçuk milyon olarak ifade edilmesi⁹, nüfusun önemli bir bölümünün gençlerden oluşması, gelir kaynaklarına erişim sorunuyla bağlantılı olarak mültecilerin sağlık ve eğitim gibi yaşamsal sorunlarının artması ve özellikle 15 Ocak 2016 itibariyle yürürlüğe giren *Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik* kapsamında çalışma haklarını elde etmeleri ile açıklanabilir. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak; mülteciler/göçmenlere ilişkin siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel süreç ve emek piyasasında mültecilerin durumuna ilişkin gelişmelerin haberlerde daha fazla yer bulmaya başladığı söylenebilir. 2017 yılında, bir önceki yıla oranla bu üç gazetede yer alan toplam haber sayısı %20,2’ye gerilemiştir. 2018 yılının ilk üç ayında ise mültecilerin emek göçüne odaklanan haberler gazetelerde sadece %4 oranında yer bulabilmiştir. Türkiye’deki siyasi ve ekonomik konjonktürün değişkenliği, özellikle 2018 yılında mültecilerin yaşam ve çalışma koşullarını kapsayan yapısal problemlerin görünürlüğünün haberler düzleminde de ikinci planda kalmasıyla ilişkilendirilebilir. Bu nedenle haberlerin gazeteler ve yıllar nezdindeki dağılımları ve söz konusu haberlerin görünürlüğü ve yoğunluğu üzerinden yapılacak bir okuma, mültecilere ve sorunlarına odaklanan bir bakış açısını da beraberinde getirmektedir.

İncelenen haberlere ilişkin genel bulgulardan diğer ikisi; haberlerin yayınlandıkları gazete bölümleri ve sayfa sıralarına ilişkindir. Buna göre mültecilerin emek göçü sürecinin farklı vurgularla yer bulduğu haberler daha çok ekonomi-finans (%41,1) bölümünde yer almaktadır. Bu kapsamda göçmenlerin emek piyasasına eklenme sürecinin daha ulusal ve makro-ekonomik düzlemdeki analizlerle ilişkilendirildiği ve haberlerde de bu tür bir bağlamın öne çıktığı görülmektedir. Diğer haberler ise, iş/çalışma yaşamı (%26,6), gündem-güncel (%14,5) ve spor, eğitim, dünya, forum gibi farklı bölümlerin yer aldığı “diğer” (%16,8) kategorisinde bulunmaktadır. Emek göçüne ilişkin haberler büyük oranda (%81,5) sadece iç sayfadan verilmektedir. Yalnızca üç haber sadece kapak sayfasında yer alırken; aynı anda kapak ve iç sayfada verilen yirmi haber bulunmaktadır. Kapak ve iç sayfadan verilen haberlerin gazete kapsamında daha öncelikli bir konumda olduğu göz önüne alındığında; göçmenlerin emek piyasasındaki durumunu ele alan haberlerin daha az oranda bir “gündem” niteliği taşıdığı sonucu çıkarılabilir. Özellikle emek piyasasını konu alan göç haberlerinin gündeme ilişkin belirleyici bir niteliğinin ol(ama)ması, “entegrasyon/uyum”

konsensüsünün bir genel kabule dönüşmesi ve bu kabul çerçevesinde, öncelikli olarak Suriyeli mültecilerin göç sürecinde Türkiye'nin resmi göç politikası haline gelen "açık kapı politikası" ve ardından *Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı* çalışmaları ve diğer destekleyici uyum politikalarıyla birlikte düşünülebilir¹⁰. Öyle ki Türkiye'nin bu "davetkar" göç politikası ve planlarının ana fikri olarak ortaya çıkan entegrasyon/uyum nosyonu¹¹; savaş koşulları nedeniyle yaşamları tehdit altında olan Suriyeli mültecilerin emek piyasasındaki konumlarının değerlendirilmesinin yanı sıra; mülteci statüsünde konumlandırılmayacak yabancı yatırımcılara yönelik sunmakta olduğu kapsamlı imkanlar bağlamında da değerlendirilmelidir¹² (Karasapan, 2017).

Suriyeli Mülteciler/Göçmenler "Diğer" Mülteciler/ Göçmenlere Karşı: Emek Piyasasında Görünürlüğün Statüsü

Elde edilen bulgulara ilişkin olarak; öncelikle emek piyasasında her mülteci/göçmen grubunun nasıl adlandırıldığı, piyasadaki konumları açısından benzer şekilde görünür olup olmadıkları veya hangi mülteci/göçmen grubunun daha görünür olduğuna ilişkin bir değerlendirme yapılabilir. Haberlerde emek piyasasında yer alan mülteci/göçmenlerden; çoğunlukla işçi (%23,4) ve göçmen işçi (%19,4) olarak söz edilmektedir. Bununla birlikte haberler kapsamında mültecilere/göçmenlere ilişkin birden fazla ve farklı ifadenin tercih edildiği görülmüştür. Göçmen (%13,7), Suriyeli (%6,5), kaçak işçi (%4,8), yabancı işçi (%4), sığınmacı (%3,2), mülteci (%3,2), yabancı (%2,4), Afgan işçi (0,8) ve Afrikalılar (0,8) şeklinde ifadeler de bu kapsamda yer almıştır.

Emek piyasasında görünürlük tartışmasına ilişkin olarak, incelenen haberlerin yaklaşık olarak yarısının (%50,8) Suriyeli mültecilerin çalışma yaşamlarına odaklandığı ve farklı vurgularla Suriyeli mültecilerin istihdam ve işsizlik durumlarını ele aldıkları söylenebilir. Bu durum kuşkusuz 2011'den günümüze kadar geçen sürede Türkiye'de bulunan Suriyeli mültecilerin sayılarının yaklaşık üç buçuk milyona ulaşması sonucunda, bu mülteci grubunun özellikle emek piyasası açısından da, mevcut durum ve potansiyel ekonomik entegrasyon/uyum politikaları yönüyle bir anlam ifade etmeye başladığı görülmektedir. Suriyeli mültecilerin ardından, haberlerin %39,2'lik bir oranla tüm göçmenleri kapsayıcı genel ifadelerle yer verdikleri görülmüştür. Haberlerde, tüm göçmenleri kapsayacak genel ifadelerin kullanılması ve piyasa ile mültecilere/göçmenlere ilişkin oldukça genel değerlendirmelerde bulunulması; emek piyasasına ilişkin olarak; farklı göçmen gruplarının buldukları iller, yer aldıkları sektörler veya çalıştıkları işler konusunda daha açık ve kapsamlı bir okumanın yapılamamasına neden olmaktadır. Emek piyasasındaki konumları itibarıyla genel bir dezavantajlı durumu paylaşmakla birlikte; mülteciler, göçmenler ve sığınmacılar ve geçici koruma¹³ altındakiler birbirlerinden farklı statülere ve haklara sahiptir. Bu nedenle

her bir grubun ortak sorunlarını göz ardı etmeksizin, emek piyasasındaki görünürlüğünün bu statü ve haklar çerçevesinde ayrıştığını da göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Göze çarpan bir diğer bulgu; özellikle çalışma yaşamları, çalışma hakları, istihdam-işsizlik durumları gibi konuları ele alan haberlerde, farklı dönemlerde ve farklı gerekçelerle Türkiye'ye göç eden Afrikalı, Afgan ve Iraklı göçmenlere oldukça sınırlı biçimde yer verilmesidir. Çalışmada dikkat çeken bir diğer bulgu, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından buradaki ülkelerden Türkiye'ye gelen ve önemli ölçüde hizmet sektörüne dahil olan göçmenlerin emek piyasasındaki durumuna ilişkin bir haber dışında herhangi bir habere rastlanmamış olmasıdır.¹⁴

Tablo 1: Emek Piyasası Haberlerinin Ele Aldığı Göçmen Grubu

Göçmenler	%	N
Suriyeli	50,8	63
Genel	39,5	49
Afrikalı	4,0	5
Diğer (Afgan ve Suriyeli, Suriyeli ve Iraklı)	2,4	3
Afgan	1,6	2
Toplam	100,0	124

Ele alınan göçmen grubuyla yakından ilişkili bir diğer değer konu, odak noktasını emek piyasasındaki konumları itibariyle mültecilerin/göçmenlerin oluşturduğu düşünülen haber metinlerinde göçmenlerin ne kadar doğrudan biçimde görünür olabildiklerine ilişkindir. Çalışmada, göçmenlerin çalışma yaşamlarını konu alan haberlerin %58,9'unun doğrudan mültecilere/göçmenlere ve %5,6'sının doğrudan kadın mültecilere/göçmenlere¹⁵ yönelik olduğu görülmüştür. Buna karşın haberlerin %35,6'sı gibi azımsanmayacak bir oranında uluslararası kuruluşlar, girişimciler, hükümet, dernekler, yerli işçiler ve yerli vatandaşlar, ve gibi çok farklı aktörlerin haberlerin odak noktasında yerleştikleri söylenebilir. Alternatif vurgular bulunmakla birlikte; tüm göçmenleri kapsayan haberler ve mülteci/göçmen kadınları ele alan haberlerin yanı sıra; emek piyasasında mültecilerin/göçmenlerin çoğu zaman bir yerli işçi ile birlikte, bir girişimci veya sermayedarın görüşleri odağında veya hükümet muhalefet yetkililerinin vaatleri ve potansiyel politikaları odağında haberleştirilerek yer bulabildikleri görülmektedir (Faist, 2018).

Tablo 2: Emek Piyasası Haberlerinin Odaklandığı Kişiler ve Kurumlar

Haber Odağı	%	N
Göçmenler (Genel)	58,9	73
Göçmen İşçiler ve Yerli İşçiler	15,3	19
Türk Vatandaşları ve İşçiler	8,9	11
Diğer (Hükümet, U.A Kuruluşlar, Girişimciler, Sermayedar, Sendika, Muhalefet)	8,9	11
Göçmen Kadınlar	5,6	7
Dernekler/Odalar/Birlikler	2,4	3
Toplam	100,0	124

Emek piyasasında mülteci/göçmenlerin geneline yönelik bir “miyopluk” söz konusu iken; özellikle kadın ve çocuk mülteci/göçmenlerin görünürlüğü üzerinde ayrıca durmak gerekmektedir. Kadın mülteci/göçmen işgücü; çalışma koşulları ve emek piyasasında haklar temelinde karşılaşılan problemler gibi konularda daha dezavantajlı bir grubu oluşturmaktadır. Buna karşın, söz konusu olumsuzluklara işaret eden haberlerle oldukça az karşılaşılmıştır. Mülteci/göçmen kadınların emek piyasasındaki durumlarına ilişkin tartışma, enformel sektörün yapısı ve işleyiş koşulları ile yakından ilişkilidir. Mülteci/göçmen kadınlar açısından enformel sektöre dahil olmanın; ardından da bu sektörün düzensiz ve güvencesiz koşulları çerçevesinde düzenli bir gelir elde ederek süreklilik sağlayabilmenin olanakları da bu bağlamda değerlendirilebilir. Diğer yandan söz konusu olanaksızlık, medya metinleri yoluyla da gözlemleyebildiğimiz bir görünürlük sorununa işaret etmektedir. Enformel sektöre için yapısal sorunlar nedeniyle buraya dahil olamayan veya yaşamını sürdürebilmek adına bu sektörün işleyişi içerisinde kalmaya çalışan “mülteci/göçmen kadınlar”; medyada ancak yoklukları veya şüpheli ve tehlikeli varlıkları ile görünür hale gelebilmektedir.

Söz konusu sorunlar, kadın mülteciler/göçmenler açısından da tüm boyutlarıyla kapsamlı bir araştırma, değerlendirme ve çözüme ilişkin politikalara ihtiyaç duyarken; incelenen haberlerden yola çıkarak, bu tür bir farkındalığın veya çözüm adımlarının dışında kalan bir durumla karşılaşıldığı söylenebilir. Haberlerin yaklaşık olarak %80’inde doğrudan veya dolaylı hiçbir şekilde emek piyasasında kadın göçmenlerden söz edilmediği sonucuna ulaşılmıştır. 124 haberin sekizinde doğrudan; on altı tanesinde ise dolaylı olarak emek piyasasında göçmen kadınların sorunlarına/koşullarına ilişkin ifadeler/değerlendirmeler yer almaktadır. Oldukça sınırlı sayıdaki bu haberlerde ele alınan konular; emek sömürsü (%5,6), iş cinayetleri (%4,0) ve istihdam olanaklarına erişim zorluğu (%2,4) gibi başlıklarla ifade edilebilir. İncelenen haberlerin yalnızca iki tanesinde iş arayan veya hali hazırda bir işte çalışmakta olan mülteci/göçmen kadınların tacize uğradıkları yer bulmuştur; buna karşın %3,4 oranında göçmen kadınların emek piyasasına fuhuş yaptırarak dahil

olduklarına dair haberlerle karşılaşılmıştır. Mülteci/göçmen kadınlara yönelik istihdam politikaları ve projelerine odaklanan haber sayısı ise sadece üçtür. Dolayısıyla mülteci/göçmen kadınlar; “mülteciler/göçmenler” ve “kadınlar” olarak karşı karşıya kaldıkları ayrımcı uygulamalarla emek piyasasına ilişkin haberlerde neredeyse hiç yer alamamakta; yer aldıklarında ise bu piyasadaki konumları çok sınırlı konu ve kapsamda mağduriyet haberleri ve suç unsurlarıyla ilişkilendirilen haberlerle mümkün olabilmektedir.

Tablo 3: Haberde Emek Piyasasındaki Mülteci/Göçmen Kadınların Ele Alındığı Konular

Konu Başlıkları	%	N
Kadınlar Konu Edilmemiş	80,6	100
Emek Sömürüsüne Uğrama	5,6	7
İş Cinayetleri	4,0	5
Fuhuş Yaptırma	3,4	4
İstihdam Olanaklarına Erişim Zorluğu	2,4	3
Kadınlara Yönelik İstihdam Projeleri	2,4	3
Tacize Uğrama	1,6	2
Toplam	100,0	124

Emek piyasasında göçmen çocuklara odaklanan haberler konusunda kadın mülteci/göçmenlerin durumundan farklı bir tabloyla karşılaşıldığı söylenebilir. İncelenen 124 haber kapsamında göçmen çocuk emeğini doğrudan konu alan hiçbir habere ulaşılamamıştır. Haber kapsamında göçmen çocuklara da yer veren dolaylı haberlerin oranı ise, tüm haberlerin %9,7’sidir. Emek piyasasında mülteci/göçmen çocuklar haberlerde en fazla, iş kazaları, meslek hastalıkları ve iş cinayetlerinin öznelere olarak yer almışlardır. Üç haberde mülteci/göçmen çocukların emek sömürüsüne uğradıkları vurgulanırken; yalnızca bir haberde mülteci/göçmen çocukların kayıt dışı çalıştırılmalarının temel haklarından mahrumiyetle ilişkisine değinilmiştir. Dolayısıyla mülteci/göçmen çocukların emek piyasasındaki durumları ve sorunlarına ilişkin bir belirsizliği ve sınırlı sayıda haberlerin bu konuda sınırlı bir görünürlüğü beraberinde getirdiği söylenebilir.

Tablo 4: Haberde Emek Piyasasındaki Göçmen Çocukların Ele Alındığı Konular

Konu Başlıkları	%	N
Çocuklar Konu Edilmemiş	90,4	112
İş Kazaları/Meslek Hastalıkları/İş Cinayetleri	5,6	7
Emek Sömürüsüne Uğrama	2,4	3
Tacize Uğrama	0,8	1
Temel Haklardan Mahrumiyet	0,8	1
Toplam	100,0	124

Emek piyasasında mültecilerin görünürlüğü ve hangi sınırlarda görünür olabildikleri tartışmasında kısaca, haberlerde emek piyasasında mültecilerin herhangi bir mağduriyet ile karşı karşıya olup olmadıkları veya ne tür mağduriyetlerle karşı karşıya olduklarına dair değerlendirme de eklenebilir. İncelenen haberlerin %73,4'ünde, çalışma yaşamında bir mağduriyet vurgusunun yer aldığı; fakat bu mağduriyeti yaşayanların sadece %39,5'inin doğrudan mülteciler/göçmenler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Mülteci/göçmen kadınların mağdur olduklarına dair ifadeler yalnızca altı haberde yer almıştır. Mülteciler ya yerli vatandaş veya işçilerle birlikte mağdur olmakta (%23,4) veya mültecilerden bağımsız biçimde, sadece yerli vatandaş ve işçiler mağdur olarak değerlendirilmektedir (%11,3). Dolayısıyla söz konusu bulgulardan hareketle mültecileri/göçmenleri emek piyasasındaki konumları açısından farklı vurgularla haberleştiren metinlerde haberin öznesi olması beklenen mültecilerin/göçmenlerin bu durumun oldukça dışında kaldıkları ve haberin öznelininin mültecilerden/göçmenlerden ziyade yerli vatandaş ve işçiler haline geldiğini ve onların mağduriyeti ve sorunları çevresinde odaklandığını söylemek mümkündür.

Mültecilerin/Göçmenlerin Emek Piyasasındaki Durumu: Ucuz Emegin Görünürlüğü ve Görünmeyenler

Çalışma kapsamında emek piyasasında mülteciler/göçmenler ve görünürlük tartışmasının ardından yapılabilecek bir diğer değerlendirme, incelenen haberlerden yola çıkıldığında mültecilerin emek piyasasındaki konumlarına ve durumlarına dair nitelikli ve kapsamlı bilgilerin elde edilme gücüne ilişkindir. Haberinin ele aldığı konu veya piyasada mültecilerin/göçmenlerin durumuna ve sorunlarına dair değerlendirmelerin ifade edilmiş biçimine odaklanıldığında veya mültecilerin yer aldıkları iller, sektörler ve yaptıkları işlere yönelik bir yorumlama yapılmak istendiğinde bu tür bir güçlük karşılaşılmaktadır.

Tablo 5: Emek Piyasası-Mülteciler/Göçmenler Bağlamında Öne Çıkan Konular

Konular	%	N
Olumsuz çalışma koşulları (çalışma hakları, güvencesizlik, emek sömürüsü)	26,6	33
İşgücü vb. Oranlarına İlişkin Uzman Görüşü ve İstatistikler	20,9	26
İş Cinayetleri, İş Kazası ve Meslek Hastalığı	14,5	18
Göçmen-Yerli Emek/Menfaat Çatışması	13,7	17
Emek Piyasasına Dahil Ol(ama)ma	8,8	11
Diğer	7,2	9
Sendikal Mücadele	4,0	5
Olumsuz Yaşam koşulları	4,0	5
Toplam	100,0	124

Haberlerde emek piyasasında mülteciler/göçmenlerin hangi konu çerçevesinde yer bulduklarına bakıldığında; çalışma hakları, güvencesizlik ve emek sömürüsü gibi vurguları içeren olumsuz çalışma koşullarının (%26,6) ilk sırada olduğu görülmektedir. Söz konusu haber içeriklerine yakından bakıldığında ise, mültecilerin/göçmenlerin çalıştıkları işlerin yıllara, göçmen gruplarına göre dağılımı, kayıt dışı çalışma oranları gibi bilgilerden ziyade sunulan bilginin kapsamı itibariyle çok daha sınırlı bir metinle karşılaşılmaktadır. İkinci olarak; resmi kurumlar, sivil toplum kuruluşları vb. kaynağıyla bildirilen uzman görüşü ve istatistikler öne çıkmaktadır; fakat bu istatistiklerin mültecilerin/göçmenlerin emek piyasasına dahil olduğu ilk andan itibaren karşılaştığı sorunlardan, çalışma sürecindeki zorluklara ve güvence-ücret konularına dair hak ihlallerine yol açan mevcut durumdaki enformel sektöre dair kapsamlı bir değerlendirme sunmaktan uzak olduğu görülmüştür. Üçüncü olarak; olumsuz çalışma koşullarının sonucu niteliğini taşıyan iş cinayetleri, iş kazası ve meslek hastalığı konularındaki haberler (%14,5) gelmektedir. Daha detaylı ifade etmek gerekirse, iş cinayeti kapsamında on, iş kazası kapsamında yedi ve meslek hastalığı kapsamında yalnızca bir habere yer verilmiştir. İncelenen haberlerin %13,7'sinde bir mülteciler/göçmenler ve yerli işçiler/vatandaşlar arasındaki çatışma ve şiddet potansiyeli işlenirken; %4'ünde mültecilerin/göçmenlerin emek piyasasında yaşadıkları olumsuzluklar nedeniyle maruz kaldıkları olumsuz yaşam koşulları ve yine %4'ünde sendikal katılımları yer almıştır¹⁶. %7,2'lik diğer kategorisinde ise, mültecilere yönelik olarak piyasayı ve rekabeti niteliksizleştirdikleri ve suç teşkil ettikleri gibi ayrımcı ifadeler (sekiz haber) ve mültecilerin ayrımcılığa uğradığına dair yalnızca bir habere yer verilmiştir. Dolayısıyla haber konularından yola çıkıldığında; çoğunlukla göçmenlere ilişkin emek sömürüsü ve olumsuz çalışma koşulları ile göçmen ve yerli işçiler arasındaki rekabet ve menfaat çatışması gibi başlıkların ağırlıklı

olarak tercih edildiği, bununla birlikte çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından yayınlanan araştırma raporları ve istatistiklerin sıklıkla tercih edilen konular arasında olduğu söylenebilir. Bununla birlikte göçmen işçilerin karşı karşıya oldukları ekonomik politik baskılar, göçmenlerin uğradığı fiziksel, cinsel, psikolojik, ekonomik ayrımcılık¹⁷, olumsuz yaşam koşulları ve sendikal emek mücadelesi, gibi pek çok konu başlığının diğer üç başlık kadar geniş oranda yer bulmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Mültecilerin/göçmenlerin çalıştıkları sektörler ve yaptıkları işler konusunda da haber kurgusunu ve içeriğini aşan belirsizliğe ilişkin benzer bir durum söz konusudur. İncelenen haberlerin %37,9'unda mültecilerin/göçmenlerin çalıştıkları sektörler ve yaptıkları işlere dair herhangi bir tanımlayıcı ifadenin bulunmadığı görülmüştür. Bununla birlikte; diğer araştırma bulgularıyla benzer şekilde (Toksöz vd., 2012: 86-87). mültecilerin/göçmenlerin emek piyasasında en fazla yer aldığı üç sektörün sırasıyla tekstil/giyim imalat (%10,5), tarım (%8,9) ve inşaat (%8,1) sektörü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca mültecilerin atık toplayıcılığı (%1,6), futbolculuk (%1,6), mayın temizleyiciliği (%0,8), dilencilik (%0,8) ve bavul ticareti (%0,8) gibi birbirlerinden oldukça farklı alanlarda çalıştıkları çok farklı işi yaparak hayatlarını sürdürmeye çalıştıklarını söylemek mümkündür. Tüm bu farklı iş yelpazesinde göze çarpan ortak nokta ise; mültecilerin/göçmenlerin, yerli halkın genel olarak tercih etmediği; daha çok geçici, sigortasız-güvencesiz işlerde, düşük ücretlerle ve kayıt dışı çalıştığı ve ancak bu kriterlere uygun iş bulabildikleridir. Tarım, inşaat ve sanayi alanlarında ise, ihtiyaç duyulan ucuz emek gücünü bir anlamda mülteci/göçmen işgücü karşılamakta; ülkedeki göçmen nüfusu ve işgücüne katılım pratiklerinin yeterli bir hukuki temellendirilmeden yoksunluğuda bu durumun meşrulaşarak yeniden üretimiyle sonuçlanmaktadır. Bu anlamda mülteciler/göçmenler emek piyasasında hem sayıları hem de hayatlarını sürdürürebilmek adına çalışma yaşamına dahil olma çabaları açısından, diğer mülteciler/göçmenler ve yerli halk tarafından bir “tehdit unsuru” olarak her yerdedir (Ceritoğlu, vd., 2017); fakat aynı zamanda enformel sektörün kayıt dışılık kurallarının yerli vatandaşlar/işçiler açısından da tek kural haline gelerek kendini dayatmakta olduğu piyasa koşullarında, mülteciler/göçmenler emek piyasasının görünmezleri olarak “hiçbir yerde”dir. Bu bağlamda enformel sektör, mültecilerin/göçmenlerin emek piyasasındaki eş zamanlı her yerdeliğinin ve hiçbir yerdeliğinin mekanıdır. Bu nedenle, kayıt dışı çalışmanın yasal, hukuki boyutu ve genel itibarıyla mültecilerin/göçmenlerin işgücü piyasalarındaki durumu ve koşulları, devletlerin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar doğrultusunda biçimlendirdikleri mülteci/göçmen politikaları ile birlikte ele alınması gereken konular arasındadır. Tüm bu başlıklara ek olarak Turner (2015) mülteci/göçmenlerin ucuz emeğinin nihai durumda, daha çok dezavantajlı konumda olanların hissettiği, daha büyük bir rekabeti beraberinde getirdiğini vurgulamaktadır.¹⁸ De Genova da (2013:1) göçmenlerin toplum içerisine dahil edildiğini ve bu dahil edilişin “en nihayetinde bu kişilerin emeklerinin sömürülmesi” ile sonuçlandığını

ifade etmektedir.

Benzer şekilde emek piyasasında mültecileri/göçmenleri konu alan haberlerin yaklaşık yarısının (%51,6) herhangi bir il bilgisine yer vermedikleri görülmüştür. Söz konusu bulgu, haber metninin ve içeriğinin ötesinde; emek piyasasında mültecilerin yoğun olarak yer aldığı enformel sektörün kayıt dışı niteliği ve mültecilere/göçmenlere ilişkin kapsamlı bilgi arşivlerine yönelik çalışmalarda eksiklik ve yetersizliklerden kaynaklanan bir “belirsizlik” durumuyla birlikte değerlendirilmelidir. Buna ek olarak; çalışma sürecine ilişkin haberlerin en fazla İstanbul ilinde yapıldığı (%20,2), Gaziantep (%5,6), Mersin (%3,2), İzmir (%2,4), Adana (%2,4), Urfa (%2,4), Hatay (%2,4), Kayseri (%1,6), Malatya (%1,6) ve Manisa (%1,6) gibi özellikle tarım ve sanayi alanlarının daha elverişli olduğu şehirlerde çalışan mültecilerin/göçmenlerin haberlere konu olduğu söylenebilir.

Emek Piyasası Geçicilik Ve Haklar Ekseninde Mülteciler/ Göçmenler: Sorumluluk Kimde?

Çalışmadaki bir diğer önemli alt başlık; kuramsal bölümdeki temel tartışma hattını oluşturan emek piyasası (*labor market*), geçicilik (*temporariness*) ve haklar (*rights*) gibi mültecilerle ilişkilendirilen üç temel kategoriye ilişkindir. Tam bu nokta da Malkki bize önemli bir şey hatırlatmaktadır: “Mültecileri temel odak noktası olarak kabul ettiğini iddia eden geniş kapsamlı bir literatürün; söz konusu “problem”i insanların kitlesel olarak yerlerinden edilmelerine sebep olan siyasi koşullar ya da süreçlerde değil de; “mülteci” olarak kategorize edilmiş insanların bedenlerinde, zihinlerinde (ve hatta ruhlarında) araması oldukça dikkat çekicidir” (Malkki, 1992: 33). Bireyleri küresel politik koşullardan koparan deneyimler; bu kişileri, kararlarını, taktik ve stratejilerini öznel deneyimler olarak tanımlamaktadır.

İncelenen haberlerden yola çıkarak özellikle mültecilerin istihdam ve işsizlik durumlarını ele alan emek piyasası kategorisinin öne çıktığı, (%71,8) bir diğer ifadeyle geçicilik, vatansızlık veya temel hak ve özgürlüklerden ziyade mültecilerin/göçmenlerin daha çok “ekonomik değerleri” ölçüsünde birer işgücü olarak değerlendirildikleri çıkarımı yapılabilir. Konuya ilişkin olarak elde edilen bir diğer bulgu da, bu kategorilerin emek piyasası ve haklar, emek piyasası ve geçicilik, haklar ve geçicilik gibi birden fazla olacak şekilde birbiriyle eklenmesidir. Örneğin emek piyasası ve haklar, incelenen haber metinlerinden hareketle mültecilerle ilişkilendirilen ikili kategoriler arasında %12,1’lik bir yer bulmuştur. Bu bağlamda özellikle mülteci/göçmen emeği; piyasa koşulları, temel insan hakları ve çalışma hakları arakesitinde oluşan bir bütünlüğü vurguladığı çıkarımı yapılabilir.

Faist (2018), zorunlu göçmenler de dahil olmak üzere, farklı göçmen statülerinin bu kişileri kabul eden ülkeler tarafından nasıl refah sisteminin sömürücüleri ve işgücü piyasalarında rakip olarak görüldüklerini açıkça

ifade etmektedir. Bu durum, sadece artan sayıyla ilgili olmak zorunda değildir, "... göçmenlerin imajını potansiyel ekonomik rakipler olarak netleştiren kısıtlayıcı politikalarla" (Faist, 2018: 461-462) dahi ilişkilidir. Söz konusu vurgu, daha çok Avrupa bağlamında ve neo-liberal ekonomilerde sosyal haklar ve işçi haklarının deregülasyonunun bir sonucu olan refah paradoksuyla ilişkilendirilerek formüle edilmekle birlikte; bu çalışma, benzer bir durumun Türkiye'deki emek göçü sürecinde de bir karşılığının olabileceği öngörüsünü tartışmaya açmaktadır. Kısıtlayıcı göçmen kontrolü, böylelikle, mültecileri/göçmenleri yasadışı sosyal haklara sahip olmayı hak etmeyenler olarak tasvir etmenin önünü açmaktadır. Aslında dini bayramlar sırasında Türk hükümetinin Suriye'yi ziyaret etme izini verdiği düşünüldüğünde bu "hak etme" durumu daha da sorunlu hale gelir. Böylece, Geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin Türkiye'den Suriye'deki güvenli alanlara (Azez, Mare, Soran, Aktarin, Çobanbey, Afrin, Cerablus ve El Bab) çıkışları ve Türkiye'ye dönüşleri Göç İdaresinden alınan "yol izin belgesi" ve "geçici koruma kimlik kartı" ile izin verilmiştir.¹⁹

Mültecilerin çalışma haklarının bürokratik boyutunun vurgulanması ve kayıt dışı istihdamın emek piyasası açısından sonuçlarının irdelenmesi bu yönüyle anlamlıdır. Baban vd. (2016) makalelerinde; Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin istikrarsız durumlarına ve sınırlı vatandaşlık haklarının ve insani yardım sağlanmasının bu kişilerin statülerinin ve haklarının bozuma uğraması ile sonuçlanabileceğini tartışmaktadır. Mültecilerin/göçmenlerin bir ülkede geçici olarak bulduklarının belirtilmesi ve haklarının ve statülerinin de bu geçicilik vurgusu üzerinden tanımlanması mültecilerin/göçmenlerin emek piyasasındaki konumları açısından oldukça önemlidir. Çünkü geçicilik kavramı meşru bir zemine oturtularak, bir ülkenin mültecilere veya göçmenlere yönelik bir hükümet politikası haline geldiğinde, bu durum mültecilere/göçmenlere yönelik bir istihdam politikasının yerini almakta; kayıt dışı istihdam, güvencesiz çalışma başta olmak üzere emek piyasasında karşılaşılan her türlü sorunun yasal bir muhatabının ve dolayısıyla çözümünün bulunamamasıyla sonuçlanmaktadır. Türkiye'deki durum açısından, mültecilerin/göçmenlerin çalışma haklarının hukuki boyutuna ilişkin olarak özellikle yakın dönemde pek çok düzenleme yapılmakla birlikte; mültecilerin/göçmenlerin yasal prosedüre uygun biçimde ve kayıtlı istihdam içerisinde aktif olarak yer alabilmeleri konusundaki düzenlemeler bir iyileştirmeye ihtiyaç duymaktadır²⁰.

Del Carpio vd.'nin (2018:2) belirttiği üzere: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Sağlık Bakanlığı ve Dünya Sağlık Örgütü çalışma yaşındaki Suriyelilerin en az yarısının kayıt dışı olarak çalıştıklarını ifade etmektedir. Bununla birlikte, yazarlar, göçmenlerin formel ekonomiye dahil edilmelerine ilişkin var olan bariyerlerden bahsetmektedirler, örneğin mültecilerin/göçmenlerin formel ekonomik süreçlere dahil olmaları durumunda, Avrupa Birliği finans programlarından alınacak maddi destekler riske girebilmektedir.

Ayrıca, bazı yerel engellerden de bahsetmektedirler. Nitekim, bu kişiler sadece buldukları ülkede kayıtlı iseler yasal olarak istihdam edilebilmektedirler. 2016 Ocak ayında Türk hükümeti geçici koruma altındaki Suriyelilere yasal çalışma izni vermiştir. Bununla birlikte, yine yazarların belirttiği üzere, Türkiye’de çalışma bakanlığı Ocak 2016-Kasım 2017 tarihleri arasında sadece 15.022 çalışma izni vermiştir. Bu durum, kısmi olarak çalışma izni başvurusunun külfetli bir süreç olmasıyla da açıklanabilmektedir. Yasal olarak bir yabancıyı istihdam edilmesi, işveren açısından, bu kişiye en az aylık asgari tutar miktarında maaş verilmesi, sigorta masraflarının karşılanması ve bu kişinin istihdamı için gerekli vergilerin verilmesi anlamına gelmektedir. Bu durum işgücü masraflarını arttırmakta ve buna bağlı olarak da işverenler ve hatta işçiler yasadışı istihdamı tercih edebilmektedirler. Buna ek olarak; Geçici Koruma Kanunu kapsamında, yabancıların istihdamına ilişkin olarak %10’luk bir kota uygulaması mevcuttur. Çalışma kapsamında incelenen haberlere bakıldığında, işgücü piyasalarında yer aldıkları sektörler, çalışma izinleri ve çalışma koşullarını kapsayan mülteci/göçmen istihdamına değinen haberlerin büyük bölümünde (%72,6) herhangi bir geçicilik vurgusunun yapılmadığı görülmüştür. Bir diğer deyişle mültecilerin/göçmenlerin yapısal problemlerine işaret eden geçicilik vurgusu, haberlerde üzerinde durulan mültecilerin/göçmenlerin emek piyasasındaki konumları açısından tartışmaya açılması gereken bir başlık olarak görünür değildir.

Tablo 6: Haberde Göçmen İstihdamı ve Geçicilik (Vatansızlık) İlişkisi

İstihdam-Geçicilik ilişkisi	%	N
Yok	72,6	90
Var	27,4	34
Toplam	100.0	124

Mülteci/göçmenlerin çalışma hakları konusunda, incelenen haber içeriklerinde mültecilerin hakları, temel insan hakları bağlamında ve odağında ele alınmaktadır; fakat burada politik bir “yanılsama”dan söz edilebilir. Çünkü göçmen ekonomisi göz önünde bulundurulduğunda perdenin arkasında ciddi bir emek pazarının varlığını hatırlamak gerekmektedir. İnsan hakları vurgusu da haber metinlerinden hareketle birlikte oldukça az ele alınmakta (%34,7) buna karşın; emek pazarına odaklanarak göçmen işçilerin haklarını mevcut göç politikaları ve ekonomik geçim unsurlarını da değerlendirmeye dahil eden asgari yaşam standartlarına yönelik vurgularla neredeyse hiç karşılaşmamaktadır. Buna karşın; göçmenlerin yaşam hakkı tartışmaları ile göçmen ekonomisi ve göçmen emek pazarı tartışmaları bu bağlamda yakından ilişkilidir.

Tablo 7: Haberde Mülteci/Göçmen Çalışma Hakları Vurgusu

Göçmen Çalışma Hakları Vurgusu	%	N
Yok	65,3	81
Var	34,7	43
Toplam	100.0	124

SONUÇ YERİNE: GÖÇ VE EMEK BİRBİRİNDEN AYRI DÜŞÜNÜLEBİLİR Mİ?

Son olarak; çalışmada emek piyasası, geçicilik ve haklar temelindeki bütünlüklü bir değerlendirme, emek piyasasında mülteciler/göçmenlerin karşı karşıya kaldığı olumsuzlukların haber metinlerindeki yansımalarıyla birlikte yapılabilir. Emek piyasası hattında karşımıza çıkan olumsuz çalışma koşulları ve bu başlık altında da düşük ücret, herhangi bir sosyal güvenceye tabi olmama ve tüm bunların sebebi olarak kayıt dışı istihdam problemi gündeme gelmektedir. Enformel sektörün ve kayıt dışı istihdamın bir uzantısı olarak iş cinayetleri, iş kazaları ve meslek hastalıkları da özellikle güvencesiz çalışmanın yaşam haklarını tehdit eden bir noktaya ulaşması ile yakından ilişkilidir. Temel hak ve özgürlükler ve bu bağlamda çalışma hakkının kendisi; mültecilerin/göçmenlerin buldukları ülkede yaşamlarını sürdürebilmek adına dahil olmak durumunda oldukları emek piyasasıyla yakından ilişkilidir hatta bizzat bu piyasa koşullarının içinde şekillenir. Buna karşın yaşam koşulları ve çalışma koşulları ile yaşam hakkı ve çalışma hakkı arasındaki gerilimli ilişki ve zorunlu birliktelik; geçicilik olarak tanımlayabileceğimiz kavramda düğümlenir. Geçicilik kavramıyla tanımlanmak, bir anlamda sahip olunabilecek potansiyel yaşama ve emek piyasası bağlamında da çalışma hakkının sınırlarını çizmektedir. Geçicilik veya vatansızlığın hak temelli bu sınırlarını zaman zaman da bir belirsizlik söylemi oluşturmaktadır. Türkiye'nin göç sürecinde "misafirlik"²¹ söylemi ile öne çıkan ve "geçicilik" vurgusu çerçevesinde süregelen önlem alma çabasının,²² ortaya çıkan yapısal problemler karşısında etkili ve yeterli sonuçlar vermemesi, Türkiye'nin hukuki olarak zemini oluşturulan mülteci/göçmen politikasına her alanda etkin ve işler bir nitelik kazandırılma gereksinimi ve özellikle emek piyasasında ilişkin bu iki tıkanmaya ek olarak; hükümetin göç politikası nezdinde kayıt dışı istihdam ve taşeronlaşmanın hüküm sürdüğü çalışma yaşamında, mültecilerin/göçmenlerin çarkın en alt dişlileri konumuna yerleştirilmeleri bu belirsizlik söyleminin sonuçları olarak değerlendirilebilir.

Söz konusu belirsizlik söyleminin yansımalarını aynı hat üzerinden haber metinlerinde de okuyabilmek mümkündür. Genel olarak medyada ve çalışmamız kapsamında gazete haberlerinde, kayıt dışı ekonominin belirsiz ve tespit edilemeyen emek piyasası koşullarında hayatını devam

ettirebilmek, ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına çalışma yaşamına bir yerden dahil olmak isteyen mülteciler/göçmenler, ilk olarak; enformel sektörün bizzat enformel koşulları aracılığıyla gerçekleşen sınırlandırmaya, ikinci olarak da haber metnindeki çerçevelemeye maruz kalmaktadır. Bunun sonucu olarak da; konumları itibarıyla haber metnlerinin ya kurbanları ya da sessiz ve gizli özneleri olarak imlenmektedir. İlgili haberlere konu olabilen mülteciler/göçmenler ise “gündem” olma niteliğini korumak suretiyle, neredeyse tümüyle yok sayılan diğer göçmen grupları arasından “sıyrılarak” burada yer bulabilmektedir. Diğer yandan ülkelerindeki savaştan ve diğer olumsuzluklardan kaçarak yaşama haklarını kullanan mülteciler/göçmenler emek piyasasının görünmez işgücü haline gelmekte ve zaman zaman da göç ettikleri ülkenin çalışma koşulları nedeniyle yaşamlarından olabilmektedir.

Bütün göç türleri, her türlü toplumsal bütünleşmede en önemli unsuru oluşturan emek gücü ve ilişkileri de hesaba katılarak düşünülmelidir. Bireyler, kendi çabaları, insani yardım ya da diğer sosyal destek biçimleri gibi bir takım geçici çözümler çerçevesinde hayatta kalmaya ihtiyaç duymaktadır. Mülteciler/göçmenler bu anlamda birer bireydir; fakat kararları küresel/bölgesel/yerel politik ve ekonomik koşullara gömülüdür. Bu nedenle göçmenler/hareket edenler, her zaman en dezavantajlı durumda olmayabilirler, çünkü hareket, sosyal ve ekonomik sermayenin yanı sıra farklı bilgi biçimlerini de gerektirmektedir. Göçün/hareketliliğin gerekçelerinin heterojenliği –çok azı basılı medyaya yansımakla birlikte- oldukça fazladır. Sınıf farklılıkları, etnik farklılıklar ve aynı zamanda toplumsal cinsiyet farklılıkları da kamusal tartışmalarda kapsamlı bir temsiliyet alanı bulamamaktadır. Kamusal söylemler ve de en önemlisi medya temsilleri, mültecilerin/göçmenlerin suskunluklarının, deneyimlerinin ve hayatlarının “uyumlaştırma” perdesinin ardına gizlendiği veya büyük oranda bir suç aktivitesiyle ilişkilendirilen farklı kültürel değerler taşıyan yabancıların potansiyel tehdit unsuru olarak vurgulandığı bir eğilimi göstermektedir. Bu ortaklık oluştuğunda emek, enformel ekonomiye dahil olmakta ve burada mülteciler/göçmenler, toplumun diğer dezavantajlı gruplarına katılmaktadır.

NOTLAR

- 1 Kavrama ilişkin ayrıntılı bir tartışma için bkz: (Malkki, 1992: 31-34).
- 2 İlgili istatistikler konusunda daha güncel veriler bulunmakla birlikte; bu çalışma kapsamında ilgili araştırma dönemine uygun olarak 2018 verileri kullanılmıştır. Tanım, ilgili istatistikler ve güncel veriler için bkz. www.goc.gov.tr (Erişim Tarihi: 15.9.2018).
- 3 Uluslararası koruma talebinde bulunan bu kişiler başvuruları tamamlanana kadar, serbest ikamet etmeleri için Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından belirlenen ve Türkiye'nin farklı bölgelerindeki küçük ve orta büyüklükteki “uydu kent”lere yerleştirilmektedirler. Buna ilişkin olarak; Hacettepe Üniversitesi ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2017) tarafından hazırlanan “Uydu Kentlerde

- Yaşayan Sığınmacıların Sosyo-Ekonomik Profili” başlıklı çalışma incelenebilir. http://www.hips.hacettepe.edu.tr/goc_arastirmalari/uydu_kent_2018.pdf (Erişim Tarihi: 21.09.2018).
- 4 Bu araştırma için yapılan pilot çalışmada, ilk olarak mülteci, sığınmacı veya düzenli göçmen gibi bir sınırlandırmaya gidilmeksizin daha kapsamlı olduğu gerekçesiyle “yabancı göçmenlik” kavramı çerçevesinde bir medya taraması gerçekleştirilmiştir. Fakat tarama sonrasında emek piyasası konusu açısından yabancı göçmenlik ifadesinin yeterli bir haber arşivi sunmadığı ve özellikle Suriyeli mültecileri vurgulayacak şekilde mülteciler ifadesinin öne çıktığı görülmüştür. Ocak 2016 tarihinden itibaren *Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik* kapsamında Suriyeli mültecilere ilişkin çalışma izni hususu düzenlenmiştir (ÇSGB, 2016). Göç literatürüne yön veren 1951 tarihli *Cenevre Sözleşmesi*, *Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 tarihli Ek Protokol* Metni başta olmak üzere, *Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Tüzüğü* gibi pek çok hukuki metinde; geçici koruma, mültecilik ve düzenli göçmenlik gibi birbirlerinden farklı prosedürlere ve haklara sahip bu statüler ayrıntılı olarak tanımlanmıştır. Bu ayırım göz önünde bulundurulmakla birlikte; herhangi bir kavram kargaşasına yol açmamak açısından, bu çalışma boyunca tüm statülerdeki göçmen gruplarını kapsayacak şekilde “mülteci/göçmen” ifadesi tercih edilmiştir.
- 5 Proje kapsamında çeşitli gazete ve televizyon haberlerinin incelenmesi; medya, sivil toplum, diplomatik temsilciler, siyasiler ve diğer paydaşların bir araya getirilerek ortak bir dilin geliştirilmesi, basılı materyaller ve çevrimiçi medya servisi ile medya çalışanları ve STK’ların yararlanabileceği kaynak ve istatistiklerin, örnek haberlerin erişime açılması gibi oldukça detaylı çalışmalar bulunmaktadır. Proje ve raporlar hakkında ayrıntılı bilgi için <http://medya.igamder.org> sayfasını ziyaret edebilirsiniz. (Erişim Tarihi: 17.09.2018).
- 6 Gazetelerde incelenen metin türleri arasında %78,2 haber, %12,1 köşe yazısı ve %9,7 röportaj bulunmaktadır. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde gazete haberleri ifadesi, bu üç türü de kapsayacak şekilde kullanılmıştır.
- 7 Yapılan taramada; “mülteci/göçmen ekonomisi”, “mülteci/göçmen istihdamı”, “emek göçü”, “mülteci/göçmen işgücü”, “Afgan işgücü/işçiler”, “Iraklı işgücü/işçiler”, “Afrikalı işgücü/işçiler”, “Suriyeli işgücü/işçiler”, “göçmen/yabancı işçiler” gibi farklı anahtar sözcükler tercih edilmiştir. Seçilen anahtar sözcüklerde işgücü, istihdam ve işçi kelimelerinde olduğu gibi her gazetenin kullanabileceği ifadelerle tarama yapılmasına özen gösterilmiştir.
- 8 İncelenen 124 metnin büyük bölümünün (%78,2) haber türünde hazırlandığı görülmektedir (97 tane). Bununla birlikte %12,1 oranında köşe yazısı (15 tane) ve %9,7 oranında röportaj (12 tane) yer almaktadır.
- 9 İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün konuya ilişkin diğer istatistikleri için bkz. http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik (Erişim Tarihi: 10.8.2018).
- 10 Sunata ve Tosun (2018) Türkiye’deki Suriyeli mültecilerin/göçmenlerin entegrasyon sürecinde, sivil toplum örgütlerinin rolünü belirlemede ve değerlendirmektedir. Yazarlar, dini motiflerin önemli ölçüde ve özellikle yerel düzeyde belirleyici rol oynadığını vurgulamaktadır. Ayrıca, Sunata ve Yıldız’ın

- (2018) “Türk Medyasında Suriyeli Mültecilerin Temsili” başlıklı makalelerinin özet metninde; Türkiye’de faal durumdaki üç haber ajansı tarafından yayınlanan ve içerik analizi tekniğiyle incelenen 1054 yeni habere ilişkin bulgular; belirtilen üç kod çerçevesinde (mülteci politikaları, yasa dışı geçiş, kurban olarak mülteciler) Suriyeli mültecilerin hayatta kalmak için mücadele eden “kurbanlar” olarak temsil edildiklerini ve entegrasyon ve göç politikalarının Suriye göç krizindeki çözümün önemli bir parçası olmasına rağmen; haberlerde en çok bu üç başlığın öne çıktığını belirtmektedir.
- 11 Recep Tayyip Erdoğan’ın 5 Mayıs 2018 tarihindeki Gençlik Festivali’nde Suriyeli mültecilere/göçmenlere vatandaşlık verileceğine ilişkin mesajı ve burada söz konusu vatandaşlık hakkının özellikle kayıt dışı istihdamı önleyeceğine dair ifadeleri için bkz: <https://www.youtube.com/watch?v=PZLWogy2OL0>, (Erişim Tarihi: 21.09.2018).
 - 12 Ömer Karasapan’ın (2017) “Syrian Businesses in Turkey: The Pathway to Refugee Integration?” başlıklı makalesi, Türkiye emek piyasasında Suriyeli mülteciler/ göçmenler ve entegrasyon/uyum tartışmasının önemli bir boyutuna işaret etmektedir.
 - 13 İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün resmi internet sayfasına yer alan “Geçici Korumanın Unsurları”na ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. http://www.goc.gov.tr /icerik3/gecici-korumanin-unsurlari_409_558_1095 (Erişim Tarihi: 10.08.2018).
 - 14 Bu durumun nedeni, çalışmanın tarih aralığının 1990’ların ilk yarısından itibaren Türkiye’ye göç eden Orta Asya göçmenlerinden ziyade çok daha yakın tarihli olan Suriyeli mültecilere ilişkin haberlerin daha yaygın olduğu bir döneme karşılık gelmesi ile açıklanabilir. (Kadın) Göçmenlerin Türkiye’de ev işlerinde çalışmalarına ilişkin yasaklar, 2003 yılında 4817 sayılı *Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkındaki Kanun* ile mümkün olmuştur. Bakanlar Kurulu’nun 2011 ve 2012 yıllarındaki iki farklı düzenlemesi sonucunda, Türkiye’ye yasal giriş yapacak ve Türkiye’de 180 gün içinde 90 günden fazla kalmak isteyen turistlerin 6 aylık ikamet izni alması mümkün olmuştur. Artık, ev hizmetleri gibi alanlarda çalışmak isteyen yabancıların Türkiye içinden ikamet izni almaları kolaylaştırılmıştır (Erdoğan ve Toksöz 2013: 31-32).
 - 15 Kadın mülteciler/göçmenler emek piyasasındaki konumları itibarıyla erkek mülteci/göçmenlere göre daha dezavantajlı bir durumdadır. Toksöz’ün (2006: 27-28, 83) vurguladığı gibi, “Göçün her aşamasında toplumsal cinsiyetçi iş bölümü kendini bir şekilde yeniden üretmektedir. Uluslararası göçü toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendiren çalışmalar; göçmen işçi kadının göçmen olarak yerli kadın işçi karşısında, kadın olarak erkek göçmen karşısında dezavantajlı durumda olduğunu göstermektedir” (Toksöz, 2006: 27-28, 83). Emek piyasasına dahil olma sürecinden itibaren kadınların çalıştıkları işler ve karşı karşıya oldukları piyasa koşulları dışlayıcı ve ayrımcı bir nitelik arz etmektedir. Bu bağlamdaki bir tartışmaya çalışmanın ilerleyen bölümlerinde yer verilmiştir.
 - 16 Didem Danış’ın İstanbul’daki tekstil sektöründe Suriyeli mülteciler/göçmenler ve sendikalara ilişkin bir tartışması için bkz: <http://alternatifpolitika.com /eng/site/dosyalar/arsiv/24-Oct-2016/7-didem-danis-konfeksiyon-sektorunde-kuresel-baglanti.pdf> (21.7.2018).

- 17 Göçmenlere ilişkin bir ayrımcılığın bulunduğu veya bulunmadığı konusunda incelenen haberler kapsamında belirgin bir farklılık bulunmamaktadır. Dolayısıyla göçmenlerin ayrımcılığa uğradığını düşünenlerin sayısı daha fazla olmakla birlikte; bu şekilde düşünmeyenlerin oranları birbirine yakındır. Haberlerde kullanılan dil itibarıyla ayrımcı bir ifadenin kullanılıp kullanılmadığı konusunda ise haberlerin büyük bölümünde (%77,4) emek piyasası ve göçmenler konusunda ayrımcı bir ifadeye rastlanmadığı görülmüştür. Ayrımcı ifadelerle rastlanan 28 haberde ise öne çıkan ifadeler, göçmenlerin emek piyasasına akın ettikleri ve yerli vatandaşların işlerini/ haklarını/ ücretlerini ellerinden aldıkları (16 haber), göçmenlerin bir bölümünün suçlu ve tehlikeli işler yaptıkları ve bu nedenle esas mağdur göçmenlerin yerli vatandaş tarafından yanlış tanınmasına neden olduğu (4 haber), göçmen istihdamının onların niteliklerine ve sağlayacakları 'faydaya göre' sınırlandırılması gerektiği (2 haber) veya göçmenlere tümden çalışma izni verilmemesinin gerektiği (1 haber) ve göçmenlere çalışma izninin esasen onlara vatandaşlık verilmesinin amaçladığı (3 haber) gibi ifadelerle karşılaşmıştır. Bu ayrımcı ifadelerin kaynaklarına bakıldığında farklı gruplarla karşılaşmaktadır. Örneğin, yerli vatandaşlar (%1,6), haber muhabiri veya köşe yazarı (%8,1), işverenler (%0,8), muhalefet gibi (%0,8) farklı düzlemlerden ayrımcı ifadelerin emek piyasası ve göçmenlik konusunu ele alan haber metinlerinde yer bulduğu görülmüştür. Emek piyasasında yaşanan olumsuzluklara dair bir çözüm önerisi veya mültecilere ilişkin ayrımcılığın önlenmesi konusunda ise haberlerin büyük bir bölümünün (%66,1) bu tür bir vurguyu içermediği görülmüştür. Mültecilerin istihdamı konusunda haber metinlerinde genel itibarıyla olumlu veya olumsuz herhangi bir görüş ile karşılaşılmamakla birlikte (%61,3); göçmen istihdamını olumlu bir gelişme olarak değerlendiren haberler %29'luk bir orana sahiptir.
- 18 Turner (2015: 394) emek piyasasının, devleti mültecileri kamplardan dışarı çekmek için (*non-encampment*) çeşitli politikaları uygulamaya motive etmesinin ve işgücünün bu yolla artırılmasının yollarını tartışmakta; ancak bununla birlikte, işçilerin güvencesizliği konusundaki literatürdeki az rastlanılır tartışmalara işaret etmektedir. Kibreab'ın (2007) belirttiği ve kabul ettiği üzere kamplara yerleşen mültecilerin sayısını düşürmek için kullanılacak stratejilerden biri de "göçmenler ve yerliler arasında kıt kaynaklar, işsizlik de dahil olmak üzere, onlar üzerinde gerçekleşen rekabet"tir.
- 19 Mülteciler Derneği'nin ilgili haberi için bkz: https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwiQjqD9w_PbAhWLCiwKHS_UA3gQFggsMAA&url=http%3A%2F%2Fmülteciler.org.tr%2Fsuriyeye-bayram-icin-gidis-gelisler-bayramlasma-izni%2F&usq=AOvVaw36HhJrEeukLOGwb8V-Y8Gw, (Erişim Tarihi: 10.9.2018).
- 20 Bu konuya ilişkin olarak; Dünya Bankası ve İŞKUR destekli " Koruma Altındaki Suriyelilerin (SuTP) ve Seçilmiş Bölgelerdeki Ev Sahibi Toplulukların Korunması" projesi Ocak 2018'de başlamıştır ve 48 ay sürmesi planlanmaktadır.
- 21 Efe (2015) çalışmasında; basılı medya analizinde kullanılan ifadelerin, Suriyeli mülteci/göçmenlerin gelişinin ilk yıllarından başlayarak; "erkek kardeş/kız kardeş"ten; "mülteci/sığınmacı"ya ve "misafir/göçmen"e geçişini gözlemlemiştir.
- 22 "Türkiye'nin Ulusal Uyum Politikasının Gerçekleştirilmesine Destek Projesi" çerçevesinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve Uluslararası Göç Örgütü

işbirliğinde gerçekleştirilmesi planlanan “Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı”nın geliştirilmesi konusunda bir Komisyon oluşturulmasına ilişkin olarak 9 Mart 2016 tarihinde gerçekleştirilen toplantı haberi için bkz: <https://www.goc.gov.tr/uyum-strateji-belgesi-ve-ulusal-eylem-planı-gelistirme-komisyonu-1-toplantisi-gerceklestirildi> (Erişim Tarihi: 10.8.2018).

KAYNAKÇA

- Altheide, D. L. & Schneider, C. J. (2013). *Qualitative Media Analysis*. Second Edition. SAGE.
- Altheide, D. L. (2000). Tracking discourse and qualitative document analysis. *Poetics*, 27, 287-299.
- Atasü Topçuoğlu, R. (2018). Media discussion on the naturalization policy for Syrians in Turkey. *International Migration*, Special Issue Article. 1-15.
- Baban, F., Ilcan S. & Rygiel, K. (2017). Syrian refugees in Turkey: Pathways to precarity, differential inclusion, and negotiated citizenship rights. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43(1), 41-57. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2016.1192996> <http://www.tandfonline.com/loi/cjms20> (Erişim Tarihi: 22.08.2018).
- Castles, S., Arias Cubas, M., Chulheyo, K. & Özkul, D. (2012: 119-120). Irregular migration, causes, patterns and strategies, in: Irena Omelaniuk (ed.) *Global Perspectives on Migration and Development*, New York: N.Y. IOM Springer, 117-151.
- Ceritoğlu, E., Gürcihan Yüncüler H. B., Torun H ve Tümen Semih (2017). The impact of Syrian refugees on natives' labor market outcomes in Turkey: evidence from a quasi-experimental design. *IZA Journal of Labor Policy*, 6(5), 1-51. <https://doi.org/10.1186/s40173-017-0082-4>. (Erişim Tarihi: 27.08.2018).
- ÇSGB (2016). Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Uygulama Rehberi. <https://www.cs.gb.gov.tr/media/5893/gkkuygulamarehberi.pdf> (Erişim Tarihi: 27.06.2018).
- Danış, D. (2016). Konfeksiyon sektöründe küresel bağlantılar: Göçmen işçiler, sendikalar ve küresel çalışma örgütleri. *Alternatif Politika*, 8(3), 562-586.
- Dauvergne, C. ve Marsden, S. (2014). The Ideology of Temporary Labour Migration in the Post-Global Era. https://commons.allard.ubc.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1087&context=fac_pubs, (Erişim Tarihi: 10.08.2018).
- De Genova, N. (2013). Spectacles of migrants “illegality”: The scene of exclusion, the obscene of inclusion. *Ethnic and Racial Studies*, 36(7), 1180-1198. <https://doi.org/10.1080/01419870.2013.783710> (Erişim Tarihi: 28.08.2018).
- Del Carpio X. V., Demir Şeker, S. & Yener, A. L. (2018). Integrating refugees into the Turkish labour market. fmreview.org/economies. (Erişim Tarihi: 17.8.2018)
- Efe, İ. (2015). *Türk basınında Suriyeli sığınmacılar*. SETA: İstanbul.
- Erdoğan, S. & Toksöz, G. (2013). Kadınların görünmeyen emeğinin görünen yüzü, Türkiye’de ev işçileri, çalışma koşulları ve istihdam serisi No. 42, ILO Uluslararası Çalışma Ofisi, Ankara.
- Faist, T. (2018a). If the subaltern could speak: A response. *Ethnic and Racial Studies*, 41(3), 461-468. <https://doi.org/10.1080/01419870.2018.1388425>

- Karasapan, Ö. (2017). Syrian businesses in Turkey: The pathway to refugee integration. Brookings Institution, <http://bit.ly/Syrian-businesses-Turkey-2017> (Erişim Tarihi: 10.9.2018).
- Kaya, A. (2014). Türkiye’de Göç ve Uyum Tartışmaları: Geçmişe Dönük Bir Bakış. *‘İdeal Kent’ Kent Araştırmaları Dergisi*, Göç-I (14), 11-28.
- Kibreab, G. (2007). Why governments prefer spatially segregated settlement sites for urban refugees, *Refugee*, 24(1), 27–35.
- Malkki, L. (1992), National Geographic: The rooting of peoples and the territorialization of national identity among scholars and refugees. *Cultural Anthropology*, Space, Identity, and the Politics of Difference, 7(1), 24-44.
- Sunata, U. & Tosun, S. (2018). Assessing the civil society’s role in refugee integration in Turkey: NGO-R as a new typology, *Journal of Refugee Studies*, Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/jrs/fey047>
- Sunata, U. & Yıldız, E. (2018). Representation of Syrian refugees in the Turkish media. *Journal of Applied Journalism & Media Studies*, 7(1), 129-151.
- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası emek göçü*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Toksöz, G., Erdoğan S. & Kaşka, S. (2012). Türkiye’ye düzensiz emek göçü ve göçmenlerin işgücü piyasasındaki durumları. IOM Türkiye. <file:///C:/Users/ilet-user/Downloads/Duzensiz%20EmekGocu.pdf> (Erişim Tarihi:12.07.2018).
- Toksöz, G. (2018). Irregular migration and migrants’ informal employment: A discussion theme in international migration governance. *Globalizations*, 15(6), 779-794. <https://doi.org/10.1080/14747731.2018.1474040>
- Turner, L. (2015). Explaining the (non-)encampment of Syrian refugees: Security, class and the labour market in Lebanon and Jordan. *Mediterranean Politics*, 20(3), 386-404.
- Van Hear, N. (2014). Reconsidering migration and class. *International Migration Review*, 48(1), 100-121.